

Chegaradosh Fanlar O'rtasidagi Fanlararo Integratsiyani Ta'minlash Orqali Ta'lim Sifatini Oshirish (ona tili va adabiyot, tabiiy fanlar misolida)

Ismoilova Gulruh Ulug'bekovna

“University of economics and pedagogy” NOTM Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim kafedrası
o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda chegaradosh fanlar o'rtasida fanlararo bog'liqlikni ta'minlash orqali ta'lim sifatini oshirishga doir tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: chegaradosh fanlar, fanlararo bog'liqlik, integratsiya, ona tili, adabiyot, tabiiy fan, jamiyatshunoslik, ongli o'qish, qushlar, obraz, aloqadorlik, ritm, qofiya, radif

Bugungi kunda ta'lim jarayonida integratsiyalashgan darslar zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodologiyalarni qo'llashning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslar nafaqat bilimlarni yanada chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi, balki o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Integratsiyalashgan darslar turli fanlarni birlashtirib, o'quvchilarga bir xil mavzu yoki loyiha doirasida bilim olish imkonini yaratadi. Bu usul o'quvchilarning bilimlarining bir-biri bilan bog'liqligini tushunishlariga, shuningdek, ularning ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Integratsiyalashgan darslarni takomillashtirish yo'llari

- O'qituvchilarning professional rivoji:** O'qituvchilarni integratsiyalashgan darslar tashkil etish bo'yicha malaka oshirish kurslarida ishtirok etishga jalb qilish. Ular yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirib, tajribalarini boshqalar bilan baham ko'rishlari kerak.
- Mavzularni tanlashda ilg'or yondashuvlar:** Dars mavzularini tanlashda o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish. Shuningdek, zamonaviy muammolar, masalan, ekologiya yoki texnologiyalarni muhokama qilish.
- O'quvchilarning fikrlarini tinglash:** O'quvchilarning fikrlarini va mulohazalarini inobatga olish. Ularning tajribalarini o'rganish orqali darslarni yanada takomillashtirish mumkin.
- Hamkorlik va tajriba almashish:** O'qituvchilar o'rtasida tajriba almashish va hamkorlik qilish, birgalikda yangi darslarni ishlab chiqish.

Gumanitar fanlarning o'zaro aloqasi umumiy ob'ektlar “jamiyat”, “odam” va ularni o'rganish metodlari orqali belgilanadi. Ona tili darslarida adabiyotshunoslik va tabiiyatshunoslikka oid bilimlarni o'rganish o'quvchilarni ona tilidan grammatik topshiriqlarni bajarish bilan bir vaqtda olib boriladi. Mashq matnlarida berilgan she'r mualliflarining ijodini tahlil qilish, ijodkor yashagan davrning ijtimoiy-tarixiy jihatini ochib beradi va jamiyat rivojlanishida tarixiy bosqichlarni obrazli ifodalashga imkon beradi.

Boshlang'ich ta'limda bilimning ikki sohasi 1-o'rinni egallashi kerak: 1-tabiiyatshunoslik – bolani o'rab turgan tabiat bilan tanishtirish; 2-jamiyatshunoslik – odamlar, jamiyat, muassasa va majburiyatlar bilan bolani tanishtirishdir. Shuningdek, gumanitar va tabiiy fanlar o'rtasidagi

“chuqur va keng” aloqalar tarix, geografiya va tabiatshunoslik bilan grammatika va arifmetikaning bilimning tegishli sohalaridan olingan materiallar orqali boshqa fanlar bilan birlashish imkoniyatlarini ta'minlaydi.

Integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning asosiy tamoyillari

1. **Maqsadni aniqlash:** Darsning maqsadi va kutilayotgan natijalarni aniqlash. O'quvchilar nimalarni o'rganishlari kerakligini belgilab olish.
2. **Fanlararo bog'lanish:** Integratsiyalashgan darslar turli fanlar o'rtasida bog'lanish o'rnatishni talab etadi. Misol uchun, matematika va tabiiy fanlar, ona tili va adabiyot kabi fanlar birlashtirilishi mumkin.
3. **O'quv faoliyati:** O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash. Loyihalar, guruh ishlari va muammolarni hal qilish orqali o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak.
4. **Ta'lim texnologiyalari:** Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash, masalan, multimedia, onlayn resurslar va interaktiv taqdimotlar, dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Adabiyot estetik bo'lim fanlari bilan yaqin aloqaga kirishadi. Bu aloqalarning o'ziga xosligi shundaki, ular turli guruhlardagidek ifodalanishi mumkin: 1) ona tili – adabiyot; 2) ona tili – tabiiy fan – matematika; 3) ona tili – musiqa – tasviriy san'at – texnologiya. Aloqaning mazmuniy tomoni bu guruhlarda turlicha mazmunni kasb etadi. O'qish darslarida o'quvchilarning dunyoqarashi, mantiqiy fikrlashi, har bir so'zni o'z o'rnida qo'llash malakasi shakllantiriladi. Atrofimizdagi olam darslarida esa o'quvchilar bizni o'rab turgan jismlar, ularning xossalari, hayotimizdagi o'rni, foydali va zararli tomonlarini o'rganadilar. Ona tili darslarida har ikkala fandan olingan bilimlar mustahkamlanib, o'quvchilar ongiga singdiriladi. “Bo'g'in” mavzusini o'tish jarayonida 110-mashqda berilgan kakku haqidagi she'rni yozdirish jarayonida quyidagi metodlardan foydalanib integratsiyalashgan darsni tashkil qilish mumkin.

She'rni bo'g'inlarga bo'lib yozdiriladi.

Nima ekan bu qush nomi ?

Sevar to'qay ormonni.

Qo'shiq aytarkan kukku,

Shu sabab nomi kakku.

Ni - ma e - kan bu qush no - mi ?

Se - var to' - qay or - mon - ni.

Qo' - shiq ay - tar - kan kuk - ku,

Shu sa - bab no - mi kak - ku.

O'quvchilar so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozish jarayonida faqat unli tovushlar bo'g'in hosil qilishi tushuntiriladi. Bo'g'inga ajralmaydigan so'zlar tagiga chiziladi. Bu, qush, shu so'zlari bo'g'inlarga ajralmaydi chunki, ular bitta unli tovushdan tashkil topgan. Bu she'rning har bir qatori 7 bo'g'indan tashkil togan. She'r ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kelgan hayajonli nutq. She'riy nutqni ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solish vositalari **ritm va qofiya** hisoblanadi.

Ritm – bir – biriga monand kichik bo'laklarning izchil va bir me'yorda takrorlanib kelishi.

Qofiya – misralarning oxirida keladigan ohangdosh so'zlar.

Yuqoridagi she'rimiz 4 qatordan iborat bo'lib, har bir qator 7 bo'g'indan tashkil topgan. She'rdagi qofiyadosh so'zlar **nomi – o'rmonni, kuk – ku – kakku**. Yuqoridagi adabiyotshunoslikka oid tushunchalardan so'ng quyidagi tabiatshunoslikka oid bilimlar mustahkamlanadi. “So'zlarni bo'g'inlarga ajratish” va “O'lkamizda uchraydigan qushlar” mavzulari bir kunga to'g'ri kelgani

tufayli ona tili va tabiat fanlarini bog‘liqlikda o‘tish juda yaxshi natija beradi. She’rda tasvirlangan qush - kakku mamlakatimizda ko‘p uchraydigan qushlardan biridir. Uning o‘ziga xos xususiyati shundaki:

1. Kakku o‘zi uchun hech qachon in qurmaydi.
2. Tuxumini boshqa qush inlariga qo‘yadi, bu uyadagi tuxumlarni esa tushirib yuboradi.
3. Kakku shu yo‘l bilan bolasini boshqa qushlarga boqtiradi.
4. U hasharotxo‘r qush bo‘lib, juda ko‘p zararli hasharotlarni yo‘qolishiga yordam beradi.
5. Kakkuning uzunligi 32-34 sm, qanotlari yoyilgan holda 55-65 sm.
6. Kakkuning vazni 80-190 grammni tashkil etadi.
7. Faqat erkak kakkugina ku-kulaydi.
8. Kakku dam olmasdan 3600 kilometr yo‘lni bosib o‘ta oladi.
9. Yovvoyi tabiatda kakku 10 yil yashaydi.
10. O‘lkamizda 410 turdan ortiq qushlar uchraydi. Ular 4 ta katta guruhga bo‘linadi: hasharotxo‘r, donxo‘r, yirtqich, hammaxo‘r qushlar.

Bunday darslar o‘quvchilarga yangi fikrlarni yaratish va ularni birlashtirish imkoniyatini beradi. Ular o‘z g‘oyalarini ifoda etish uchun kreativ yondashuvlar qo‘llashlari mumkin, bu esa ularning ijodiy qobiliyatlarini oshiradi. Masalan, o‘quvchilar san‘at asarini yaratishda tarixiy voqealarni aks ettirishlari mumkin, bu esa ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilardan turli ma‘lumotlarni tahlil qilishni talab qiladi. Ular o‘zlarining fikrlarini asoslash va mulohaza yuritishni o‘rganadilar. Masalan, matematika darsida statistik ma‘lumotlar asosida bir loyiha ishlab chiqish, o‘quvchilarga ma‘lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va natijalarni chiqarishni o‘rgatadi.

Bunday darslar ko‘pincha jamoa holda ishlashni talab qiladi. O‘quvchilar birgalikda loyiha ustida ishlash orqali bir-birlaridan o‘rganadilar, fikr almashadilar va muammolarni hal qilishda birga harakat qiladilar. Bu, o‘z navbatida, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

“Xulosalash” texnologiyasi asosida qushlarning insonlar hayotidagi o‘rni va ahamiyatini bilib olamiz.

Qushlarning			
№	Foydali tomonlari	№	Zararli tomonlari
1.	Tabiat sanitarlari	1.	Mevalarga zarar yetkazadi
2.	Zararli hasharotlarni yeydi	2.	Ifloslantiradi
3.	O‘simliklarning ko‘payishiga yordam beradi	3.	Kasallik tarqatadi
4.	Iste‘mol qilsa bo‘ladi	4.	Ularning ko‘p sayrashi tinchligimizni buzadi
5.	Qushning patlaridan sanoatda foydalaniladi		-
6.	Insonlarga estetik zavq beradi		-
7.	Ovchi qushlardan foydalanamiz		-
8.	Tarixda kabutarlardan xat tashuvchi sifatida foydalanilgan		-

Demak, qushlarning insonlar hayotidagi foydasi 8 ta, zararli tomonlari esa 4 tani tashkil qilar ekan. Endi xulosa chiqaramiz: ularning foydali xususiyatlari ko‘pligi uchun “Qushlar bizning do‘stimiz” degan xulosani keltiramiz. Bu texnologiya yordamida o‘quvchilar barcha voqea hodisalarni ijobiy tomoni bilan birga salbiy jihatlari ham borligini anglaydilar. Ular jamiyatda, oilasida, maktabda, sinfda bo‘layotgan jarayonlarga mantiqiy yondoshib ularni qiyosiy tahlil qilib, taqqoslash orqali umumiy xulosa chiqarishga o‘rganadilar. Integratsiyalashgan darslarni takomillashtirish o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida samarali muloqotni ta‘minlash, o‘quv jarayonini qiziqarli va

interaktiv qilish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchilarning malakasini oshirish, o'quvchilarning fikrlarini tinglash va hamkorlikni rivojlantirish orqali darslar yanada samarali va mazmunli bo'lishi mumkin. Bu jarayon ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Kolesnikova, O. (2019). Integratsiya va ta'lim: Yangi yondashuvlar. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. Betlar: 45-60.
2. Abdullaeva, N. (2020). Boshlang'ich ta'limda integratsiyalashgan darslar. Toshkent: Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Betlar: 23-38.
3. Mukhammedova, D. (2021). Integratsiyalashgan ta'lim metodlari: Amaliy qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Betlar: 15-27.
4. Karimova, A. (2022). Zamonaviy pedagogika: Yangi yondashuvlar va texnologiyalar. Toshkent: Akademiya. Betlar: 78-92.
5. 2. Kuranov S. D. Ona tili 2-sinf 1-qism darslik. Toshkent: Novda nashriyoti. 2023.
6. 3. Tigay O.E. Tabiiy fanlar 2-sinf 1-qism darslik. Toshkent: Novda nashriyoti. 2024.